

„Wychowanie w Rodzinie” t. IX (1/2014)

Łukasz ALBAŃSKI

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Polska

Czy miłość nie rozróżnia kolorów? Międzyrasowa adopcja w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych

Is love colour-blind? Interracial adoption in Canada and in the United States

Streszczenie

W artykule opisano doświadczenie międzyrasowej adopcji w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych. Skupiono się na działaniach przed i po adopcji, jak również strategiach socjalizacji kulturowej stosowanych w rodzinach. Omawia się również wyzwania związane z rozwojem zdrowej tożsamości rasowej. Wyjątkowe doświadczenia dzieci z międzyrasowej adopcji i rodziców pozwalają ponownie przyjrzeć się planowaniu rodzin wielokulturowych.

Słowa kluczowe: adopcja międzyrasowa, strategia kulturowej socjalizacji, wielokulturowość.

Abstract

This paper outlines the experiences of interracial adoption in Canada and the United States. The focus is on pre- and post-adoption services as well as some of the cultural socialization strategies employed by families. Challenges in developing healthy racial identity are also discussed. The unique experiences of interracially adopted children and parents help to take another look at multicultural family planning.

Keywords: interracial adoption, cultural socialization strategy, multiculturalism.

Wstęp

W ciągu ostatniej dekady adoptowano w Kanadzie ponad 20 000 dzieci z zagranicy. Wśród krajów urodzenia dzieci dominują kraje azjatyckie (w 2010 roku adopcje z krajów azjatyckich stanowiły około 44% wszystkich adopcji międzynarodowych). Zdecydowana większość zaadoptowanych dzieci pochodzi z Chin (24% wszystkich adopcji i ponad 55% adopcji z Azji)¹. Z kolei w Stanach Zjednoczonych między rokiem 2000 a 2010 adoptowano około 60 000 dzieci z zagranicy. Wśród krajów urodzenia dzieci dominują kraje azjatyckie – Chiny i Korea Południowa (razem w 2010 roku stanowiły około 39% wszystkich adopcji międzynarodowych)².

Międzynarodowe adopcje sprzyjają zaistnieniu międzyrasowych adopcji. Adopcje międzyrasowe mają swój także wymiar lokalny, ze względu na zwiększający się udział mniejszości rasowych w populacji Kanady i Stanów Zjednoczonych. Termin międzyrasowej adopcji odnosi się do sytuacji, w której przynależność rasowa przynajmniej jednego z rodziców jest inna od przynależności rasowej adoptowanego dziecka.

Adoptowane dzieci trafiają przede wszystkim do domów rodzin z klasy średniej. Wychowane we względnie homogenicznym środowisku swoich przybranych białych rodziców doświadczają kryzysu tożsamości, który przekłada się na uczucie bycia kimś, kto „wyróżnia się na tle innych”³. Doświadczane poczucie odrębności może wraz z wiekiem dziecka wpływać na jego samoocenę i utrudniać kontakt z własnym środowiskiem rodzinnym. Stosunek otoczenia dziecka do jego inności wzmacnia w dziecku przekonanie, że jego wyjątkowość pozbawia go pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Dziecko odczuwa związane z tym napiętnowanie.

Orientacja rodzin adopcyjnych na wychowanie dziecka przeszła metamorfozę od modelu asymilacyjnego do modelu wielokulturowego⁴. Początkowo uważano, że pełna akulturacja dziecka do kultury rodziców jest imperatywem wychowawczym. Jednak „fizyczna inność” dziecka zdradzała jego pochodzenie przed rówieśnikami i otoczeniem, a przyswojone w toku socjalizacji obrazy kultury dominującej nie pokrywały się z doświadczeniami dziecka (np. ilustracje rodziny w książeczkach dla dzieci), co skazywało je na poczucie „bycia wykożenionym.” Jednocześnie rodzice, którzy nastawieni byli na wpajanie zasad własnej kultury dziecku, mieli trudności z okazaniem zrozumienia dla jego sytu-

¹ Adoption Council of Canada, źródło: www.adoption.ca [dostęp: 13.08.2012].

² U.S. Department of State, źródło: www.adoption.state.gov [dostęp: 13.08.2012].

³ L.A. Baden, *The Psychological Adjustment of Transracial Adoptees: An Application of the Cultural-Racial Identity Model*, „Journal of Social Distress & the Homeless” 2002, № 11, pp. 167–191.

⁴ J.W. Rojewski, *A Typical American Family? How Adoptive Families Acknowledge and Incorporate Chinese Cultural Heritage in Their Lives*, „Child and Adolescent Social Work Journal” 2005, № 22, pp. 133–164.

acji i ofiarowaniem mu adekwatnego wsparcia. Ignorowanie rozpowszechnionych wzorów i praktyk dyskryminacyjnych w społeczeństwie prowadziło do problemów wychowawczych, a w konsekwencji odbijało się na samoocenie rodziców adopcyjnych jako opiekunów dzieci. Z wymienionych względów zaczęto zwracać większą uwagę na międzykulturowe kompetencje przybranych rodziców, od których oczekuje się większej wrażliwości na problem rasizmu w społeczeństwie. Przemiany, jakie zaszły w percepcji międzyrasowych adopcji, są niewątpliwie efektem przemian w polityce integracyjnej społeczeństw wieloetnicznych, które zaowocowały tworzeniem otwartych na problem inności instytucji publicznych⁵. Obecnie rodzice adopcyjni otrzymują pełne wsparcie psychologiczne i pedagogiczne od wyspecjalizowanych agend. Jednocześnie dąży się do budowania większej świadomości wyzwań związanych z międzyrasowymi adopcjami wśród kandydatów na rodziców poprzez rozbudowany system usług przedadopcyjnych.

Usługi przed- i poadopcyjne

Zanim dojdzie do międzyrasowej adopcji kandydaci na rodziców muszą odbyć spotkania z pracownikiem socjalnym, które mają na celu określenie adekwatności środowiska adopcyjnego odnośnie do potrzeb dziecka. W przypadku adopcji odmiennego rasowo dziecka sprawdzane są kulturowe kompetencje przyszłych rodziców. M. Elizabeth Vonk wyróżnia trzy podstawowe cechy, które składają się na owe kompetencje:

- wrażliwość na kwestie rasowe (*racial awareness*) – stopień świadomości danej osoby dotyczący istniejących barier rasowych w społeczeństwie, wrażliwość na przejawy dyskryminacji rasowej,
- wychowanie wielokulturowe (*multicultural planning*) – gotowość danej osoby do stwarzania dziecku możliwości poznania innych kultur, w tym kultury jego kraju urodzenia,
- umiejętności przezwycięzania przeciwności (*survival skills*) – przygotowanie danej osoby do udzielenia wsparcia dziecku w doświadczanych przez nie trudnych sytuacjach⁶.

Na podstawie charakterystyki kulturowych kompetencji rodziców adopcyjnych została stworzona skala diagnozowania ich umiejętności wychowawczych w środowisku wielorasowym (*Transracial Adoption Parenting Scale*)⁷.

⁵ Ł. Albański, *Brand Canada: Multiculturalism as a National Concept*, [w:] P. Kyloušek et al., *Identity through Art, Thought and the Imaginary in the Canadian Space: Nations, Ethnicities, Groups, Individuals*, Masarykova Univerzita, Brno 2008, s. 33.

⁶ M.E. Vonk, *Cultural Competence for Transracial Adoptive Parents*, „Social Work” 2001, № 46, pp. 249–251.

⁷ M.E. Vonk, R. Angaran, *Training for Transracial Adoptive Parents by Public and Private Adoption Agencies*, „Adoption Quarterly” 2003, № 6, pp. 53–62.

Podczas wywiadu z kandydatami na rodziców adopcyjnych zwraca się uwagę na zróżnicowanie rasowe ich otoczenia: od społeczności lokalnej, po wspólnoty religijne i rodzinę⁸. Pytania o otoczenie kandydatów na rodziców adopcyjnych mają na celu wspólną ewaluację przekonań na temat rasy i innych kultur, jakie są zakorzenione w ich środowisku. Przyjmuje się, że im środowisko jest mniej zróżnicowane pod względem rasy i kultury, tym trudniejsze wyzwanie stoi przed rodzicami adopcyjnymi. Aby uzmysłowić potencjalnym kandydatom problem inności i akceptacji grupy, zadaje się pytania nie związane z kwestią rasy np. wyobraź sobie, że jesteś „[...] jedyną osobą z nadwagą w grupie szczupłych osób, jedyną kobietą w grupie mężczyzn, jedynym żonatym mężczyzną w grupie singli itp.” Inną metodą jest tzw. odwrócenie sytuacji. Kandydaci proszeni są o wyobrażenie sobie sytuacji lub przypomnienie emocji z wizyty w dzielnicy zdominowanej przez mniejszość rasową; pojawiają się pytania o odczucie własnej inności na tle większości mieszkańców, możliwe interakcje z tą większością, strategie radzenia sobie z własną innością w perspektywie krótkookresowej (np. rozmowa w sklepie) i długookresowej (zamieszkanie w tej dzielnicy).

Jednym z pierwszych elementów całego procesu adopcyjnego jest uświadomienie przyszłym rodzicom tzw. „przywileju rasowego” (*White privilege*), który przez wiele osób może być niedostrzegany lub bagatelizowany poprzez stwierdzenie, że miłość nie zna granic⁹.

Od rodziców adopcyjnych oczekuje się, że stworzą dla rozwoju dziecka przestrzeń wielokulturową. Dlatego już na wczesnym etapie całego procesu należy zapoznawać kandydatów z emocjami i sytuacjami, jakie mogą napotkać w swoim środowisku, wychowując odmienne rasowo dziecko. Ważne jest, aby kandydaci na rodziców adopcyjnych mieli w pełni rozwiniętą świadomość, że otoczenie dziecka, niezależnie od wysiłków rodzica, będzie postrzegało je przez pryzmat odmienności rasowej. Zadaniem rodziców adopcyjnych jest stworzenie warunków, w których dziecko nabierze pewności, że jego odmiennność rasowa nie ogranicza go.

Następnym etapem procesu adopcyjnego są szkolenia z zakresu komunikacji interpersonalnej lub rozwiązywania najczęściej pojawiających się problemów. Wśród tematów szkoleń dominują następujące kwestie: w jaki sposób wytłumaczyć adopcję dziecku, rozmowy o odmienności rasowej bez uprzedzeń, w jaki sposób budować więzi i przywiązanie w rodzinie adopcyjnej, w jaki sposób chronić dziecko przed przejawami dyskryminacji, a nawet w jaki sposób pielęgnować skórę dziecka. Materiały ze szkoleń są często później umieszczane w postaci broszur na stronach instytucji rządowych i pozarządowych, wraz

⁸ E.B. Donaldson, *Beyond Culture Camp: Promoting Healthy Identity Formation in Adoption*, źródło: www.adoptioninstitute.org [dostęp: 13.08.2012].

⁹ Tamże. Przywilej rasowy odnosi się do sytuacji dominacji kulturowej, w której kultura większości, ze względu na jej powiązanie z symboliką i pozycjami władzy w społeczeństwie, ma przewagę nad innymi kulturami.

z adresami organizacji i odnośnikami do stron internetowych¹⁰. Internet jest bowiem pierwotnym źródłem informacji i ważnym narzędziem wsparcia dla wielu kandydatów i rodziców adopcyjnych. Z tego też powodu, coraz częściej pracownicy socjalni monitorują pojawiające się treści i problemy na forach internetowych, aby uzupełnić swoją ofertę o pojawiające się tam kwestie.

Jedną z nich jest potrzeba rozwinięcia usług poadopcyjnych, które są oferowane w niewielkim stopniu przez wyspecjalizowane instytucje. Usługi te mają częściej charakter inicjatyw oddolnych i są oferowane przez rodziców-wolontariuszy, którzy chcą dzielić się swoimi doświadczeniami z innymi rodzicami adopcyjnymi. Zdaniem kanadyjskich badaczek Sonya Corbin-Dwyer i Lynn Gidluck, mniejsza aktywność wyspecjalizowanych instytucji to efekt słabej koordynacji polityki adopcyjnej na jej późniejszych etapach oraz zbyt małej liczby wykwalifikowanych pod kątem tego typu adopcji pracowników socjalnych w terenie¹¹. Według nich, mimo iż ekspansja społeczności sieciowych umożliwia otrzymanie wsparcia dla poszukujących informacji rodziców adopcyjnych, to jednak istnieje potrzeba koordynacji działań rodziców i weryfikacji treści, jakie są dostępne w sieci.

Wśród tematów pojawiających się na forach internetowych wymienia się także potrzebę integracji wysiłku rodziców adopcyjnych z działaniami szkoły. Szkoła jest kluczową instytucją wsparcia dla rodziców. Chociaż amerykańcy i kanadyjscy nauczyciele są przygotowywani do pracy w zróżnicowanym etnicznie środowisku szkolnym, to w praktyce szkolnej tak złożony przypadek jak międzyrasowe adopcje sprawia szereg problemów, ponieważ wykracza poza standardowe rozumienie odmienności rasowej i rodziny¹². Istnieje zatem potrzeba opracowania materiałów dla nauczycieli i innych form wsparcia, które pozwolą na bardziej skoordynowane działania szkoły i rodziców adopcyjnych.

Strategie wychowawcze rodziców adopcyjnych

Rodzice adopcyjni stosują jedną z czterech strategii wychowawczych: kulturową asymilację (*cultural assimilation*), akulturację (*enculturation*), rasowe zakorzenienie (*racial inculcation*) lub orientację na wybór dziecka (*child choice*)¹³.

Kulturowa asymilacja polega na odrzuceniu dziedzictwa rasowego dziecka na rzecz wymogów kultury rodziców, w której zostanie wychowane. W tej strategii

¹⁰ U.S. Department of State, *Intercountry Adoption: From A to Z*, www.adoption.state.gov [dostęp: 13.08.2012]; Iowa Foster and Parents Association, *Transracial Parenting in Foster and Adoption*, źródło: www.ifapa.org [dostęp: 13.08.2012].

¹¹ S. Corbin-Dwyer, L. Gidluck, *Pre- and Post-Adoption Support Services in Canada: Implications for Policy Makers*, „Working Paper” 2010, № 31, Atlantic Metropolis Centre, pp. 18–21.

¹² Tamże, s. 24–25.

¹³ R.M. Lee, *The Transracial Adoption Paradox: History, Research, and Counseling Implications of Cultural Socialization*, „The Counseling Psychologist” 2003, № 31, pp. 722–723.

rodzice starają się wychować dziecko zgodnie z obowiązującym porządkiem symbolicznym, tak, aby dziecko identyfikowało się z kulturą rodziców adopcyjnych, a jego odmienność rasowa została zanegowana. W nieformalnym języku takie dzieci są nazywane przez swoje otoczenie „kokosami” (czarnoskóre) lub „bananami” (azjatyckie), ponieważ socjalizowane są do wzoru „białej” klasy średniej (a więc są białe „wewnątrz”), ale nie mogą zmienić swojego koloru skóry (czarne lub żółte „na zewnątrz”). Obecnie kulturowa asymilacja jest krytykowana przez większość specjalistów zajmujących się kwestią adopcji jako metoda szkodliwa dla prawidłowego rozwoju emocjonalnego dziecka, ponieważ dziecko, niezależnie od wysiłków rodziców, będzie podlegało społecznej kategoryzacji ze względu na swoją rasę¹⁴. Sprzeczność komunikatów pochodzących z jego otoczenia może prowadzić do poważnych zaburzeń tożsamościowych dziecka.

Akulturacja jest zaprzeczeniem asymilacji, ponieważ prowadzi do stworzenia możliwości i warunków dla dziecka, aby mogło poznać kulturę swojego pochodzenia. Celem tej strategii jest budowanie pozytywnej relacji między dzieckiem a jego pochodzeniem. Zasięg działań tej strategii jest często ograniczony poprzez finansowe możliwości i międzykulturową wrażliwość rodziców. Podróż z dzieckiem do jego kraju pochodzenia czy zamieszkanie w wielokulturowej dzielnicy są przykładami działań podejmowanych przez rodziców w ramach tej strategii, podobnie jak wspólna nauka języka etnicznego lub wypełnianie przestrzeni etnicznymi przedmiotami i zabawkami.

Rasowe zakorzenienie polega na uwrażliwieniu dziecka na przejawy dyskryminacji i wypracowaniu umiejętności radzenia sobie z takimi sytuacjami. W tej strategii rodzice umożliwiają kontakt z przedstawicielami danej mniejszości rasowej, aby dziecko mogło lepiej zrozumieć kwestie rasowe i wymienić się doświadczeniami z tymi osobami.

Orientacja na wybór dziecka zakłada elastyczne stwarzanie możliwości wychowania w obu kulturach – kulturze rodziców i kulturze pochodzenia dziecka, tak, aby dziecko mogło w przyszłości zdecydować o swojej przynależności do danej kultury. W praktyce wraz z wiekiem dziecka zawęża się działania do jego zainteresowań, czyli przenosi się odpowiedzialność za wychowanie wielokulturowe z rodzica na dziecko.

Wymienione strategie wychowawcze nie muszą wzajemnie się wykluczać. Istotnym elementem wyboru strategii wychowawczej są postrzegane różnice kulturowe i rasowe między rodzicami a dziećmi. Im rodzice adopcyjni są bardziej ich świadomi, tym częściej decydują się na strategię akulturacji i – przede wszystkim – na strategię zakorzenienia dziecka w jego rasie poprzez naukę umiejętności społecznych, które pozwolą mu/jej radzić sobie ze swoją rasową odmiennością. Jeśli rodzice adopcyjni wierzą w uniwersalne prawa i wartości człowieka, mają tendencję do wyboru dwóch pozostałych strategii wychowawczych. Ich zdaniem wychowanie

¹⁴ E.B. Donaldson, *Beyond Culture Camp: Promoting Healthy Identity Formation in Adoption*, źródło: www.adoptioninstitute.org [dostęp: 13.08.2012].

dziecka odmiennego rasowo od rodziców staje się projektem głęboko humanistycznym ponad podziałami i konfliktami tego świata.

„Nowe” społeczeństwo wielokulturowe?

Osoby o pochodzeniu międzyrasowym i wielorasowym są obecne w wieloetnicznym krajobrazie współczesnych społeczeństw. Zmiany obyczajowości sprzyjają pojawieniu się alternatywnych form dla małżeństwa i rodziny. Zarówno społeczeństwo kanadyjskie, jak i społeczeństwo amerykańskie są silnie zróżnicowane pod względem społecznym i etnicznym. Jednak adopcje międzyrasowe są wciąż przedmiotem społecznych kontrowersji, ponieważ zjawisko międzyrasowych adopcji przekracza kulturowo wyznaczone granice tożsamości, definiowane przez biologiczne pokrewieństwo i przynależność rasową. Adopcje międzyrasowe przełamują wszelkie uprzedzenia, wprawiając w zakłopotanie otoczenie, które musi na nowo zinterpretować tę sytuację. Otoczenie często dostrzeka się „ukrytych” znaczeń (jak np. niemożność posiadania biologicznego potomka, zdrada małżeńska itp.). Ciągłe zainteresowanie otoczenia odmiernością rasową dziecka jest sygnalizowane poprzez powszechne pytanie o biologicznych rodziców dziecka. Reakcja otoczenia wskazuje na istnienie silnych norm obyczajowych, które konstytuują rodzinę¹⁵. Dlatego rodziny adopcyjne są postrzegane jako imitacja rodziny biologicznej¹⁶.

Pokrewieństwo i przynależność rasowa są kategoriami silnie osadzonymi w dominujących dyskursach społecznych, umożliwiając ludziom szybką identyfikację danej osoby poprzez przypisanie jej cech określonej zbiorowości (biologicznych rodziców, „typowych” członków danej rasy). Adoptowane dzieci wychowane przez białych rodziców lub osoby o pochodzeniu wielorasowym zaburzają prosty proces kategoryzacji, czynią go nieoczywistym. Tam, gdzie zostaje przekroczona granica oczywistości, pojawia się przestrzeń dla kulturowych innowacji; możliwość eksponowania tego, co w danej osobie jest wyjątkowe. Kulturowa hybrydyzacja jest następstwem egalitaryzacji od swojego przeznaczenia społecznego. Stąd też postulat, aby adoptowane dziecko dorastało w zróżnicowanym świecie alternatyw, ponieważ egzystencja dziecka w monokulturowym świecie mogłaby prowadzić do jego/jej stopniowej alienacji.

Autoprezentacja tego typu osób jest odzwierciedleniem ich otoczenia. Wydaje się, że właśnie adopcje międzyrasowe mogą najlepiej określić, na jakim etapie znajduje się projekt budowy społeczeństwa wielokulturowego, ponieważ są formą relacji międzyludzkich wykraczających poza podstawowe odniesienia tożsamościowe – pokrewieństwo i przynależność rasową. Zatem fenomen mię-

¹⁵ Normy obyczajowe silnie akcentują pokrewieństwo i podobieństwo dziecka do jego rodziców.

¹⁶ A. Fisher, *Still „Not Quite as Good as Having Your Own”? Toward the Sociology of Adoption*, „Annual Review of Sociology” 2003, № 29, pp. 335–361.

dzyrasowych adopcji pozwala odpowiedzieć na trzy podstawowe pytania o jakość społeczeństwa wielokulturowego: Czy afiliacje dobrowolne są w nim przedkładane nad niedobrowolne? Czy wspólnota pochodzenia determinuje los jednostek? Czy „krew i historia” są dominującymi odniesieniami tożsamościowymi ponad związkami, które jednoczą ludzi o różnych korzeniach rasowych i etnicznych?

Bibliografia

- Adoption Council of Canada, źródło: www.adoption.ca [dostęp: 13.08.2012].
- Albański Ł., *Brand Canada: Multiculturalism as a National Concept*, [w:] P. Kylvoušek et al., *Identity through Art, Thought and the Imaginary in the Canadian Space: Nations, Ethnicities, Groups, Individuals*, Masarykova Univerzita, Brno 2008.
- Baden A.L., *The Psychological Adjustment of Transracial Adoptees: An Application of the Cultural-Racial Identity Model*, „Journal of Social Distress & the Homeless” 2002, № 11.
- Corbin-Dwyer S., Gidluck L., *Pre- and Post-Adoption Support Services in Canada: Implications for Policy Makers*, „Working Paper” 2010, № 31, Atlantic Metropolis Centre.
- Donaldson E.B., *Beyond Culture Camp: Promoting Healthy Identity Formation in Adoption*, źródło: www.adoptioninstitute.org [dostęp: 13.08.2012].
- Fisher A., *Still „Not Quite as Good as Having Your Own”?* *Toward the Sociology of Adoption*, „Annual Review of Sociology” 2003, № 29.
- Iowa Foster and Parents Association, *Transracial Parenting in Foster and Adoption*, źródło: www.ifapa.org [dostęp: 13.08.2012].
- Lee R.M., *The Transracial Adoption Paradox: History, Research, and Counseling Implications of Cultural Socialization*, „The Counseling Psychologist” 2003, № 31.
- Rojewski J.W., *A Typical American Family? How Adoptive Families Acknowledge and Incorporate Chinese Cultural Heritage in Their Lives*, „Child and Adolescent Social Work Journal” 2005, № 22.
- U.S. Department of State, *Intercountry Adoption: From A to Z*, źródło: www.adoption.state.gov [dostęp: 13.08.2012].
- Vonk M.E., Angaran R., *Training for Transracial Adoptive Parents by Public and Private Adoption Agencies*, „Adoption Quarterly” 2003, № 6.
- Vonk M.E., *Cultural Competence for Transracial Adoptive Parents*, „Social Work” 2001, № 46.